

Dimenze historické sociologie

BOHUSLAV ŠALANDA*

Dimensions of Historical Sociology

Abstract: The concept of dimensions appearing in the title of the paper also covers delimitation, formatting, matrix etc. This approach is suitable for historical sociology, which focuses on long-term social processes as well as differences and similarities in different periods of history. Any research interest in this field is represented by a specific social theory with an emphasis on comparative civilization analysis. Historical sociology of knowledge, culture and emotions also has its place here.

Keywords: dimensions of historical sociology; possibilities of the social science studies; study of history; comparative civilisations analysis; sociology of culture and emotions

DOI: 10.14712/23363525.2021.9

Hned v samotném názvu příspěvku se vyskytuje pojem dimenze. Domnívám se, že problematice historické sociologie to velmi dobře odpovídá, neboť se zde jedná o určité rozměry, rozhraničení, vymezování, formátování, maticí apod. Jak bude dále naznačeno, tato rozvíjející se vědní oblast postupně získává přesnější obrysy a perspektivu.

Když pomínu předchozí náběhy, historická sociologie představuje v posledních třech desetiletích vyhraněnou disciplínu zaměřující se na dlouhodobé sociální procesy, jakož i na rozdíly a podobnosti v různých obdobích dějin. Ostatně již Charles Wright Mills v *Sociologické imaginaci* (Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) 2008) akcentoval historickou dimenzi v sociologickém studiu. Právil mimo jiné, že veškerá sociologie je rovněž historickou sociologií. Také Theda Skocpol zdůraznila „historickou imaginaci“ jako integrální součást „sociologické imaginace“. Současná situace historické sociologie se také nese ve znamení kulturního obratu (*cultural turn*) v sociálních vědách. Mezi důležité momenty patří i návrat ke klasikům dějin sociologie, kteří dodnes aktuálně promlouvají k dlouhodobým vývojovým trendům společností, a to především na takzvané makroškále.

Růst zájmu o historickou sociologii se projevil s jistým předstihem v časopiseckém boomu. Za první takto orientované periodikum lze považovat časopis Comparative Studies in Society and History, založený roku 1958. Dále následovaly například tyto časopisy: Labor History (1963), Journal of Social History (1967 – Berkeley, 1987 – Pittsburg), Journal of Interdisciplinary History (1970), Journal of Family History (1975), Social History (1975), Geschichte und Gesellschaft (1975) a další. Za pozornost stojí fakt, že probíraná disciplína má od roku 1988 již oborově vyhraněný a samostatný časopis Journal of Historical Sociology. Rovněž všechny výše uvedené interdisciplinární časopisy potvrdily mimo jiné trend sociologického studia dějin, popřípadě naopak historického studia sociálních procesů.

* Doc. PhDr. Bohuslav Šalanda, CSc., Pracoviště historické sociologie Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy, Pátkova 2137/5, 182 00 Praha-Libeň. E-mail: bohuslav.salanda@fhs.cuni.cz

V této souvislosti je dokonce možné uvést přesné datum institucionalizace nového směru sociologického poznání: v roce 1983 byla v rámci American Historical Association založena sekce historické sociologie. Řadu let existuje výzkumný výbor historické sociologie také při ISA – Mezinárodní sociologické společnosti.¹ Česká sociologie má podobnou organizační platformu od roku 2009 díky Jiřímu Šubrtovi, ve stejném roce pak vzniká další krystalizační jádro kolem periodika *Historická sociologie* (*Časopis pro historické sociální vědy*).

V sociálních vědách, zejména v sociologii, případně v sociální antropologii, často platil a dosud někdy platí důsledný prezentismus. Dlouho se nepřipouštěla příliš velká historizace a uplatňování delších časových období pro vlastní bádání [viz například *Wallerstein a kol.* 1998: 90]. Dále se práce sociologů, tedy těch orientovaných historicky, nebo historiků orientovaných sociologicky, snaží překonávat limity europocentrismu. V anglosaském prostředí nelze pominout ani vliv marxismu, který především v 60. až 80. letech 20. století byl významnou součástí historického i jinak zaměřeného bádání.

K charakteristice historické sociologie primárně náleží to, že jde o hraniční vědeckou oblast, výsledek interdisciplinárního bádání. Zde pak může vznikat otázka, ke které vědě se na pomyslných lékárnických vážkách bádání více zhoupne: k sociologii, nebo historii? Příkladem této polarity se mohou stát dva badatelé, Charles Tilly a Peter Burke. Ten první je řazen spíše k sociologii, zatímco druhý má pověst historika. Avšak oba napsali řadu výrazných instruktivních publikací, které znamenaly určitý mezník v historicko-sociologickém bádání [*Tilly 1981; Burke 1980*], nebo se na nich podíleli.

Právě Charles Tilly je řazen k americkým sociologům se zaměřením na historické a kulturní předpoklady. Výstižně postihuje společenský pohyb i změnu a jeho úvahy mají navíc široký komparativní rámec. (Viz například Tillyho práce věnovaná *Politice kolektivního násilí*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) 2006.) Dále v jeho oborovém repertoáru najdeme podnětné studie k sociologii města, a to hlavně v souvislostech „kapitalismus – stát – města“. Tento badatel pracuje s makrosociálními pojmy i ve svých dalších dílech. Tak například k sociologické interpretaci Evropy směřuje Tillyho kniha *Coercion, Capital and European States 990–1990* (Oxford: Blackwell 1990). Pro autora byla zřejmě velmi inspirativní Francie, což vyplývá i z jeho disertace, vypracované pod vedením Pitirima Sorokina, *The Vendée* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press 1964). Francouzských dějin se týká rovněž publikace *The Contentious French* (Harvard: Harvard University Press 1986). Na první pohled je zřejmé, že se Charles Tilly vyznačuje rozsáhlým dílem, jež vyžaduje dlouhodobé studium. Citlivého nervu Tillyho úvah se nadto již dotknul jeden z průkopníků historické sociologie u nás, Jiří Musil [2002]. Podle Musilovy zprávy v *Sociologických aktualitách* Tilly v lednu 1991 navštívil Prahu a přednášel o tom, co přináší studium historie měst.

Významný badatel v oblasti sociálních a humanitních věd Peter Burke ve své programové knize *Sociology and History*, věnované vztahu sociologie a historie, mimo jiné definoval, čím se zabývá sociální historie. Tematicky postupně vypočítal, že se týká dějin sociálních vztahů a sociální struktury, dějin každodennosti a soukromého života, dále sociální solidarity a sociálního konfliktu, konečně pak dějin sociálních skupin. Nejenom vzhledem k současnému vývoji tento výčet samozřejmě nelze považovat za úplný.

¹ Viz <https://www.isa-sociology.org/en/research-networks/research-comitties/rc-historical-sociology>.

V citované publikaci Peter Burke [1980: 31] považuje historický a sociologický přístup za komplementární a vzájemně závislý, a to včetně nezbytného uplatnění komparativní metody. Zároveň přitom uvedl příklady prací, které akcentují sociální problematiku podle následujících kategorií: struktura a funkce, sociální role, příbuzenství a rodina, socializace, deviace, sociální kontrola, třída a stratifikace, vztahy patron – klient, patronage, mentality a ideologie apod. Je pozoruhodné, že Peter Burke zařadil mezi sociologizující historiky rovněž klasika a zakladatele francouzské školy Analů Marca Blocha, jehož kniha o králich divotvůrcích stále budí značnou pozornost.

Ve francouzské příručce *Dějiny sociologie* se výstižně o obnově historické sociologie uvádí: „Charakteristickým znakem této obnovy je však především odmítání filozofie dějin a výrazný zájem o fenomény vzniku kolektivního pohybu“ [Cuin – Gresle 2004: 220]. V tomto kontextu můžeme jako příklad uvést práci již zmíněného Charlese Tillyho *Politika kolektivního násilí*, která byla přeložena i do češtiny. Nejedná se zde přitom pouze o čistě historický přístup, nýbrž se do témat knihy promítají také aktuality z nedávné doby. Právě Charles Tilly (ale i další badatelé) přehodnotil své některé výklady ve světle světové události prvořadého významu, jíž byl 11. září 2001 teroristický útok na budovy World Trade Center v New Yorku.

Jak již bylo naznačeno, nelze při formování historické sociologie opomenout ani inspiřující vliv historiků z francouzské školy Analů, kteří měli pochopení i pro sociální kategorie. Zároveň se hodí dodat, že navíc akcentovali geografičnost a prostorovost v obecném slova smyslu. Připomeňme v těchto souvislostech třeba Fernanda Braudela s jeho známou prací o civilizaci Středozeří.

Během kritické reflexe francouzského přínosu oboru se opět dostávají ke slovu pomyslné lékárnické vážky, jinak řečeno kam to či jiné dílo vlastně přiřadit. Tak Paul Veyne [1998: 171] ve své brilantní epistemologické knize vyložil, že dějiny současnosti jsou ohraničeny optikou každodenních událostí a ponechávají sociologii „neudálostní“ popis současné civilizace. Dějiny minulosti jsou podle Paula Veyna příliš determinovány archaickou tradicí narativní a národní historie. Dále autor požaduje, aby se mezi sociologií a historií nerozlišovalo. Nový způsob práce ostatně Veyne naznačil již v publikaci nazvané *Le pain et le cirque*, s podtitulem *Sociologie historique d'un pluralisme politique* (Paris: Édition de Seuil 1976).

Významný francouzský historik Jean-Yves Grenier se v časopiseckém článku, přeloženém též do češtiny, zamyslel nad tím, zda je mezi historií a sociologií možný dialog. Přitom vyjádřil značnou skepsi: „Víceméně omezená výměna pojmů a slabé prolínání obou rozdílných oborových kultur svědčí o tom, že neuvedené rozpory činí ve skutečnosti dialog nemožným“ [Grenier 1995: 155]. Citovaný Grenier tak shledává přímo radikální rozdíly mezi oběma uvedenými disciplinami a konstatuje značnou složitost vztahů. Při narážce na Fernanda Braudela Grenier [1995: 159] vhodně poznamenal: „Jinak řečeno, dlouhodobost se ukazuje jako historická sociologie, po sociologii se požaduje, aby byla ‚provincií historie‘. Tento požadavek, který je významný z epistemologického hlediska, nicméně zůstal bez praktických důsledků, s výjimkou institucionálního vývoje, protože vznikla Vysoká škola sociálních věd v Paříži pod nadvládou historiků.“

Je potřeba konstatovat, že historicky orientovaná sociologie funguje v silně konkurenčním prostředí. Existují totiž další konkurenčně pojaté struktury, mezi nimiž jsou to především historická a sociální antropologie, etnohistorie, psychologie, popřípadě další.

Do knihovny badatele v oblasti historické sociologie nejen z tohoto důvodu proto patří kniha *The Rise of Historical Sociology* (Philadelphia: Temple University Press 1991) Dennise Smithe, jenž pojednal o této vědní oblasti i v kolektivní publikaci Austina Harringtona.² Lze odkázat též na starší přehledovou práci Philippa Abramse *Historical Sociology* (Ithaca: Cornell University Press 1982). Za pozornost stojí taktéž úvahy Ernesta Gellnera, obsažené například v jeho knize *Pluh meč a kniha: Struktura lidských dějin* (2001). Autor vyslovuje názory na tzv. strukturu lidských dějin, přičemž akcentuje sekvenci tří základních fází dosavadního vývoje od společností lovecko-sběračských přes společnosti agrární ke společnostem průmyslovým. Ve všech těchto fázích rovněž nastává změna ve vztahu mezi výrobou, mocí a věděním.

V tomto vstupním příspěvku pochopitelně nevyčerpáme veškerou problematiku historické sociologie, respektive vztahy mezi dvěma svébytnými vědeckými obory, které mají poměrně dlouhodobou tradici. Nejenže se postupně objevují studia, v nichž se prostupují oba přístupy (jak sociologický, tak historický), vyloučeny ale nejsou ani další metody. Dosti tomu trendu napomáhá nejen historická orientace sociologie, nýbrž také inspirující civilizacionistika, která se v západním univerzitním provozu vyskytuje již delší dobu. V českém prostředí je hlavním badatelským zájmem Johanna Palla Arnasona sociální teorie právě s důrazem na srovnávací civilizační analýzu, jakož i další bádání navazující na Shmuela Eisenstadta.³ Mimochodem samotná „civilizacionistika“ je výraz Jaroslava Krejčího,⁴ spíše se však hovoří o srovnávací civilizační analýze. K této problematice Krejčí publikoval řadu prací, kupříkladu *Civilizace Asie a Blízkého Východu* (1993), *Postižitelné proudy dějin* (2002) a další. Autor v nich postihuje civilizace jako sociálně-kulturní formace vyznačující se určitým historickým průběhem, růstem, strukturou, časovou a prostorovou proměnlivostí.

Historická sociologie vzala pod svá ochranná křídla kromě civilizacionistiky také sociologii kultury. V tomto rámci si lze mimo jiné připomenout klasické dílo Pitirima Sorokina *Krise našeho věku*, česky vydané roku 1948. V našem prostředí zatím nevznikají kritické studie věnované masové kultuře, snad s výjimkou útlé knížky Pavla Zahrádky *Vysoké versus populární umění* (2009). Dodejme ještě, že předpoklady k tomu jsou dány, mimo jiné monotematickým číslem Sociologického časopisu [40, 2004, č. 1–2], které u nás předznamenalo onen kulturní či kulturologický obrat. Sociologický aspekt nelze zkrátka úplně oddělit nejen od aspektu historického, ale ani kulturního. Sociologie kultury je dnes spojována především s osobností Jefreye Alexandera, jenž má v našich podmínkách, zejména v Brně (Radim Marada a Cszaba Szaló), ovšem také v Praze (Marek Skovajsa) řadu příznivců.⁵

² Harrington, Austin a kol. [2006]. *Moderní sociální teorie. Základní témata a myšlenkové proudy*. Praha: Portál. Zde se nachází kapitola – Dennis Smith: Historická sociální teorie, s. 189–214.

³ Viz rozhovor s Johannem Pallem Arnasonem, publikovaný v *Historické sociologii. Časopisu pro historické sociální vědy* 1/2020, s. 147–155: Od filozofie k historické sociologii a zpět. Dále srov. referenční práci Jiřího Šubrtu a Johanna Palla Arnasona [2010]. *Kultury, civilizace, světový systém*. Praha: Karolinum; Johann Pall Arnason [2010]. *Historicko-sociologické eseje*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

⁴ Nekrolog (Jaroslav Krejčí, 1916–2014) uveřejnil Johann Pall Arnason v *Historické sociologii. Časopisu pro historické sociální vědy* 1/2014, s. 145–148.

⁵ Viz Skovajsa, Marek [2013]. *Struktury významu: Kultura a jednání v současné sociální teorii*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

Mimořádný přínos k historické sociologii vědění představuje působení Miloše Havelky, který k tomuto tématu publikoval zásadní práci.⁶ Nelze zapomenout na vklad sociálních a hospodářských dějin. Široké bádání Jana Štemberka, vycházející z tohoto podloží, má nepochybně parametry historické sociologie.⁷ V neposlední řadě důležité místo v tomto výčtu náleží Karlu Černému, odborníkovi na blízkovýchodní problematiku.

Tematicky by měla sledovaná vědní oblast zasahovat a postihovat různé sociální segmenty, kulturní konfigurace a jejich sociální funkce. Tím není řečeno, že by mohla bez omezení existovat historická sociologie čehokoliv. Zároveň ovšem se nepochybně leckde vyskytují jisté mezery, nebo dokonce bílá místa, která se přímo nabízejí k obsazení. Jedná se kupříkladu o historickou sociologii imaginárního, jež by kladla důraz především na to, jak se vyvíjela představitost v jednotlivých dějinných obdobích a souvisejících prostorových souvislostech. Někdo by mohl přidat kontext sociologie vědění, zejména vědění nerozvinutého (*implicite knowledge*), kde minimálně do poloviny 20. století sehrávala důležitou roli folklorní tematika. V jiném kontextu by zase bylo možné hovořit o každodenním, ne-teoretickém vědomí.

Určitý oborový dluh přetrvává v historické sociologii každodennosti, přičemž lze velmi obtížně odlišit přínos sociální historie a historické antropologie od přísně sociologického pojetí. Tak například akce, úkony, rutiny, zvyky, obyčeje a rituály se vždy týkají určitého sociálního prostředí, sociální skupiny, vrstvy apod.

Na konci 20. století vzrůstá počet prací věnovaných dějinám mentalit, a to včetně náboženského vědomí. O slovo se rovněž hlásí dlouho opomíjené studium sociologie emocí, hlavně emoce strachu, rozvíjející se právě na bázi dějin mentalit. Zde se hodí mezi mnoha jinými připomenout práci Jeana Delumeua *Strach na Západě*. Předmětem takto orientovaného studia se stává analýza sociální funkce lidských emocí, konkrétně emocionální stránky profesionální činnosti, rodinného života, výchovy dětí apod. Sociologie emocí nepředstavuje jen tzv. psychohistorii, nýbrž i zkoumání emocionálních projevů mentalit nebo sociálně-emocionálního procesu.

Málo probádanou oblastí je historická sociologie humoru, ačkoliv by se na tomto poli dalo dobře uplatnit jak diachronní, tak synchronní hledisko. Soudobá sociologie a sociální antropologie věnuje pozornost také otázkám konvencí a odlišností, které se mimo jiné projevují ve způsobech chování, v životních stylech apod. Do tohoto seznamu patří rovněž různé podoby podivného, obzvláštního až provokativního. Přidejme ještě ne vždy synonymní adjektiva nekonvenční, neracionální, zneklidňující a další. Souběžně úvahy je možné zaměřit na postížení konceptu blázna v lidských kulturách a společnostech, a to nejenom z hlediska psychologického či psychiatrického. Do hry tak vstupují různé prototypy a typologie bláznů a bláznovství v dějinách. V různých sociálních situacích někdy dochází ke ztotožnění blázna s obětním beránkem, popřípadě se bláznovství chápe jako parodický a zlehčující faktor. Stranou však nezůstává ani filozofický aspekt bláznovství coby hlubší reflexe lidské situace ve světě, respektive jako bytostně lidský fenomén.

⁶ Havelka, Miloš [2002]. *Ideje – dějiny – společnost. Studie k historické sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. Viz také medailon k jeho jubileu, který uveřejnil Jan Horský – *Historická sociologie. Časopis pro historické sociální vědy* 2/2014, s. 173–176.

⁷ Jan Štemberk (eventuálně Ivan Jakubec) prezentovali v posledních letech výsledky svého specifického bádání na stránkách tohoto oborového časopisu.

V odborné literatuře k této problematice existují vhodné záchytné body, jejichž pomocí dokážeme postihnout bláznovství v náležitém sociokulturním kontextu. Namátkou uvedeme „lidovou smíchovou kulturu“ a karneval v pojetí Michaila Bachtina, smíchový svět staré Rusi s postavami „jurodivých“ podle Dmitrije S. Lichačova a Alexandra M. Pančenka (1984) nebo postavu blázna v transkulturním kontextu v podání Enid Welsfordové (1968). Odlišností ve vyhrocených polohách (šílenci a trestanci) se zabýval především Michel Foucault (1993). Mimochodem Vladimír Borecký (2000) na tuto sféru každodennosti metodologicky uplatnil nejenom estetiku, kulturologii, filosofii a psychologii, nýbrž i sociologii.

Při podrobnějším ohledání terénu nakonec narazíme na důležitou postranní tradici zosobněnou mytickým tricksterem jako dublérem v „kosmické hře“. Trickster napodobuje blahodárné činy kulturního hrdiny, avšak nedokonale nebo s polovičním úspěchem, případně pouze škodí, překáží, provokuje apod. Pozdější známé komické figury, třeba například Till Eulenspiegel nebo Nasreddin Hodža, patrně vycházejí z tohoto prototypu. Tímto způsobem se lze setkat se specifickými „tricksteriádami“, neboť postavy šibalů, hlupáků, bláznů, stupidů, dvorních šašků i cirkusových clownů mají právě tyto archaické kořeny. Nadto jde o transkulturní záležitost, protože podobné postavy procházejí staletími a různými kulturami. Různá míra pochopení pro uvedené typy představuje výstižný indikátor vyspělosti a míry sebereflexe dané společností. Podotýkáme, že tato problematika je fixována mimo jiné v narativních strukturách a tvoří specifický diskurz, který je možné snadno identifikovat.

V žádném případě nechceme na tomto místě začít zcela jinou studii (příspěvek na odlišné téma), natož aspirovat na úplnost prezentace rozsáhlé problematiku lidové smíchové kultury a humoru vůbec. Tímto směrem budeme postupovat ve speciální práci, která se nachází ve stadiu heuristiky a doprovodných příprav. V rámci chystaného pojednání přijdou na řadu především kulturologické souvislosti a sociologické kontexty zvolené tematiky. Nyní jen naznačujeme určité směry bádání nalézající se v našem zorném poli. Přesto tu vzniká otázka, zda do historické sociologie zařadit také zkoumání narace. Odpověď je nasnadě, tuto sféru lidské kultury jistě nelze vyloučit ze sociologie, neboť reprezentuje jisté specifické způsoby reakcí na situace v minulosti. Ostatně se stále častěji hovoří o modech vědění, k nimž náleží rovněž vědění narativní.

Jak již bylo zdůrazněno, v historické sociologii se objevují témata týkající se dlouhodobých sociálních procesů. V současné době mezi ně patří i problematika různorodých tradic (například historických, politických, kulturních, manuálních, orálních aj.). K tomu přiléhá rovněž historické vědomí, které je v soudobé sociologii nahlíženo nejčastěji prizmatem kolektivní paměti. Velké pozornosti se od 80. let 20. století dostává využití metody *oral history*, tvořené postupy, jimž se získávají informace a poznatky na základě ústního sdělení osob, které byly účastníky či svědky zkoumané události nebo analyzovaného procesu. Vedle toho se jako samostatná disciplína etabluje biografický přístup orientovaný na studium auto/biografických dat a dokumentů (životopisných vyprávění, deníků, memoárů apod.). Dalším zkoumaným tématem se stává otázka generací, odlišných generačních zkušeností, názorové generační diferenciaci a intergeneračního přenosu paměti a historického vědomí. Přitom nelze zapomenout ani na problém identity, osobní i kolektivní.

Z uvedeného vyplývá, že se takto otevírá nový pohled na problematiku vztahu lidí k dějinám, konkrétně na zkoumání jejich představ o minulosti. Historické vědomí je

přítom určitým způsobem strukturováno z hlediska věcného (politika, ekonomika, kultura apod.), časového (časové horizonty, rámce a orientace), prostorového (mentální mapy), sociálního (skupiny, etnika, třídy), generačního a hodnotového.

S ohledem na shora naznačené tendence a trendy v daném epistemologickém poli, bylo by v procesu metodologického transferu žádoucí nestanovovat hranice mezi vědami rigorózně, nýbrž přistoupit co nejčastěji na co nejvyšší či nejširší interdisciplinaritu. Pozitivní tendencí posledních desetiletí je, že vlastní sociologie se otevírá také dalším vědním oblastem a zároveň zesiluje zmíněnou interdisciplinaritu.

Závěrem ještě připomeňme, ani ne tak na obhajobu, jako spíše pro samu důvěryhodnost takového konstatování, že jsme ani zdaleka nevyčerpali veškerou problematiku bádání z pohledu historické sociologie. Pouze jsme zběžně naznačili určité tematické okruhy a možnosti s nimi spojeného sociologického výzkumu. Historická sociologie představuje dlouhodobý projekt, který iniciuje a organizuje systematickou práci v této oblasti studia.

Literatura

- Abrams, Philip [1982]. *Historical Sociology*. Ithaca: Cornell University Press.
- Bloch, Marc [2004]. *Králové divotvůrci. Studie o nadpřirozenosti připisované královské moci ve Francii a Anglii*. Praha: Argo.
- Borecký, Vladimír [2000]. *Teorie komiky*. Praha: Hynek.
- Burke, Peter [1980]. *Sociology and History*. London: George Allen & Unwin.
- Burke, Peter [1996]. *Italská renesance. Kultura a společnost v Itálii*. Praha: Mladá fronta.
- Burke, Peter [2004]. *Francouzská revoluce v dějepisectví. Škola Annales (1929–1989)*. Praha: Nakl. Lidových novin, Knihnice Dějin a současnosti.
- Burke, Peter [2005]. *Lidová kultura v raně novověké Evropě*. Praha: Argo.
- Burke, Peter [2006]. *Variety kulturních dějin*. Brno: CDK.
- Cuin, Charles-Henry – Gresle, Francois [2004]. *Dějiny sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Diamond, Jared [2000]. *Osudy lidských společností. Střelné zbraně, choroboplodné zárodky a ocel v historii*. Praha: Columbus.
- Dülmen, Richard van [2002]. *Historická antropologie. Vývoj – Problémy – Úkoly*. Praha: Dokořán.
- Dülmen, Richard van [2003]. *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích. Nepočetnost a sociální izolace v raném novověku*. Praha: Dokořán.
- Eriksen, Thomas Hylland [2005]. *Tyranie okamžiku*. Brno: DOPLNĚK.
- Eriksen, Thomas Hylland [2015]. *Odpady. Odpad ve světě nechtěných vedlejších účinků*. Brno: DOPLNĚK.
- Foucault, Michel [1993]. *Dějiny šílenství. Hledání historických kořenů pojmu duševní choroby*. Praha: Nakl. Lidové noviny.
- Foucault, Michel [2000]. *Dohlížet a trestat*. Praha: Dauphin.
- Grenier, Jean-Yves [1995]. Historie a sociologie: (Těměř) nemožný dialog. *Historická demografie* 19: 155–168.
- Gurr, Ted [1970]. *Why Men Rebel*. Princeton: Princeton University Press.
- Harrington, Austin a kol. [2006]. *Moderní sociální teorie. Základní témata a myšlenkové proudy*. Praha: Portál.
- Havelka, Miloš [2002]. *Ideje – dějiny – společnost. Studie k historické sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Hobsbawm, Eric J. [1959]. *Primitive Rebels*. Manchester: Manchester University Press.
- Iggers, Georg G. [2002]. *Dějepisectví ve 20. století*. Praha: Nakl. Lidových novin, Knihnice Dějin a současnosti.
- Lichačov, Dmitrij S. – Pančenko, Alexandr M. [1984]. *Smích staré Rusi*. Praha: Odeon.

- Musil Jiří [1991]. Charles Tilly v Praze a v Sociologickém ústavu. *Sociologické aktuality* 2: 20.
- Otto, Beatrice K. [2001]. *Fools Are Everywhere: The Court Jester Around the World*. Chicago – London: University of Chicago Press.
- Petrusek, Miroslav [1984]. *Společnosti pozdní doby*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Tilly, Charles [1981]. *As Sociology Meets History*. New York: Academic Press.
- Tilly, Charles [2006]. *Politika kolektivního násilí*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Veyne, Pierre [1998]. *Ako pisať o dejinách*. Bratislava: Chronos.
- Wallerstein, Immanuel a kol. [1998]. *Kam směřují sociální vědy. Zpráva Gulbenkianovy komise o rekonstrukci sociálních věd*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Welsford, Enid [1968]. *The Fool, his Social and Literary History*. London: Farber and Farber.

Bohuslav Šalanda působí na Pracovišti historické sociologie Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze. Odborně se zabývá sociologickými a etnologickými výzkumy lokálních společností, v poslední době zaměřenými na studium (auto)mobility.